Автоматизація бібліотечних процесів

Новітні інформаційні технології в університетській бібліотеці

У статті висвітлено досвід роботи відділу автоматизації та електронної обробки документів бібліотеки Полтавського університету споживчої кооперації України щодо ефективного впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи та створення фонду електронної бібліотеки.

Лариса Габова, Світлана Гришко, Людмила Дмитренко, Андрій Артеменко,
відділ автоматизації та електронної обробки документів бібліотеки Полтавського університету споживчої кооперації України

Сучасні бібліотеки, незалежно від носіїв інформації і поділу ресурсів, вступили в нову еру – еру мереж, електронних документів і віртуальної реальності. Бібліотеки не залишаються осторонь процесу впровадження інформаційних технологій і тому на сьогодні є не лише центрами доступу до інформації, а й осередками власних інформаційних ресурсів, обсяг яких дедалі зростає, особливо в сучасному освітньому просторі.

На жаль, в Україні створення електронних бібліотек ще не має рангу окремих проектів, а здійснюється бібліотеками самотужки, в поточному режимі. Ректорат Полтавського університету споживчої кооперації України (ПУСКУ) ініціював створення такої бібліотеки наприкінці 90-х рр. XX ст. усвідомивши, що за умов досить жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг майбутнє саме за розвитком нових інформаційних технологій, серед яких електронні бібліотеки посідають одне з найважливіших місць.

Автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів – це лише частина роботи із впровадження нових інформаційних технологій у бібліотечну практику. Адже самі по собі інформаційні технології не здатні вирішити жодної проблеми, вони є лише інструментом у руках фахівців. А оскільки працівники бібліотеки отримали свою професійну підготовку ще в межах традиційних спеціалізацій, необхідно було зорієнтувати їх на освоєння нових технологій обробки інформації.

На допомогу бібліотеці прийшли спеціалісти з інших підрозділів університету, що сприяло ефективному впровадженню автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) в бібліотеці університету. Інсталяцією програмного забезпечення, навчанням та професійно-психологічною адаптацією працівників займався спеціаліст-програміст Валентина Василівна Іванова, яка згодом стала завідувати відділом автоматизації та електронної обробки документів (АЕОД).

Основним завданням роботи відділу є: координація роботи підрозділів бібліотеки ПУСКУ з автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів; впровадження нових інформаційних технологій; забезпечення ефективної роботи автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи; створення фонду електронної бібліотеки; адміністрування баз даних і систем бібліотеки; організація навчання співробітників бібліотеки з освоєння комп'ютера і практичного засто-

сування комп'ютерних технологій.

Бібліотека здійснила перехід на повнофункціональну автоматизовану бібліотечну систему "LiberMedia", що дозволило повністю автоматизувати всю внутрішньобібліотечну роботу та перейти на новий рівень обслуговування читачів: створити електронний каталог і базу даних читачів, автоматизувати процес комплектування та видачі літератури за допомогою технології штрих-кодування.

Іншим напрямом діяльності відділу АЕОД є створення електронної бібліотеки.

Кваліфіковані працівники – спеціалісти зі сканування, корегування, каталогізації – створюють гіпертекстові документи, надають їм зручної для читачів форми, що прискорює отримання інформації, сприяє збереженню паперового фонду бібліотеки, розширює можливості бібліотеки.

Розпочавши роботу зі створення електронної бібліотеки, фахівці стикнулися з однією з центральних проблем для традиційних бібліотек, що трансформуються в електронні: за рахунок яких матеріалів здійснювати формування джерел інформації в цифровій формі (електронних книг, довідкових видань, журналів тощо) у межах електронних інформаційних масивів.

Головним чином фонд електронних повнотекстових документів поповнюється документами-аналогами друкованих видань та електронними документами, що вільно розміщені в мережі Інтернет. Комплектування здійснюється на основі вивчення забезпеченості дисциплін електронними повнотекстовими документами з урахуванням актуальних читацьких запитів.

І вже зараз можна говорити про те, що майже всі дисципліни, які викладаються в університеті, забезпечені електронними підручниками та допоміжними матеріалами, а отже, маючи стабільний "базис" навчального процесу, продовжується наповнення фонду новими електронними матеріалами, в першу чергу звертаючи увагу на нові дисципліни, а також ті, з яких, через об'єктивні причини, бракує не лише електронних підручників, але й традиційних друкованих.

Створюючи електронну бібліотеку, фахівці покладаються не лише на власні сили та міркування, а й активно взаємодіють з професорсько-викладацьким складом університету шляхом отримання електронних аналогів (версій) друкованих видань, підготовлених викладачами та виданих редакційно-видавничим відділом (РВВ) ПУСКУ. Вони опрацьовуються за традиційною схемою (корегування – каталогізація) і до них надається доступ в електронному читальному залі університету та в мережі Інтернет.

З РВВ бібліотека працює паралельно: електронний варіант роботи, що вже готова до друку, одразу ж потрапляє до відділу АЕОД і представляється в мережі Інтранет або Інтернет. Але якщо раніше такі роботи існували одночасно і в друкованій, і в електронній версії, то зараз найчастіше обсяг друку є досить обмеженим, тому єдиним загальнодоступним варіантом залишається все ж таки електронний. До того ж слід врахувати, що електронні версії навчально-методичних робіт та підручників викладачів університету з моменту появи на університетському сервері стають доступними через мережу Інтернет для всіх студентів та викладачів ПУСКУ.

Створення повнотекстових електронних документів дає змогу швидко, якісно і доступно отримати потрібну інформацію як студентам, так і викладачам.

Для наповнення електронної бібліотеки використовуються різні формати документів та їх поєднання. Спираючись на семирічний досвід роботи зі сканування в бібліотеці ПУСКУ, електронні матеріали можна поділити на графічні (формати запису, psd, gif, jpg) та текстові (формати запису html, doc, rtf, DjVu, pdf). Зрозуміло, що найменший час витрачається на обробку графічних форматів bmp, gif, jpg, бо тут після сканування треба тільки записати відсканований матеріал у відповідний файл. Трохи більше часу витрачається на створення файлів формату DjVu, через те, що процес обробки та запису в цьому форматі вимагає більшого часу, ніж попередні. Найдовшою є обробка відсканованого матеріалу в текстових форматах через те, що після сканування та розпізнавання необхідно виправити помилки сканування.

Відомо, що зберігання відсканованого матеріалу потребує певних об'ємів запам'ятовуючих пристроїв, тому при створенні повнотекстових документів треба враховувати й цей чинник.

Для прискорення обробки друкованих документів у бібліотеці створюються їх електронні версії у вигляді файлів pdf. Це дозволяє виключити з процесу обробки документа вичитку та корегування тексту. Формат pdf дозволяє створювати документи з відсканованих сторінок, текстових електронних документів, web-сторінок, створити в документі структуру меню з посиланнями та закладками на розділи документа, включити в текст аудіо- та відеоматеріали. Також є можливість встановити обмеження на копіювання та роздруковування матеріалу документа, що забезпечує відносний захист документа та дотримання авторського права. Єдиним недоліком є великий розмір отриманих файлів.

В останні два роки електронна бібліотека вийшла за межі університету: тепер за допомогою глобальної мережі Інтернет доступ до електронного каталогу та частини електронних повнотекстових документів мають студенти та викладачі всіх філій університету. Студенти самі визначають темпи навчання, організовують власну роботу в зручний час, а викладачі можуть організовувати дистанційне навчання і супроводження навчального процесу.

Сучасне покоління читачів уже оцінило такі переваги електронних бібліотек, як оперативність розміщення, швидкість пошуку інформації та зручність її використання.

Перспективою розвитку бібліотеки може бути мультимедійне забезпечення, що дасть змогу модернізувати бібліотеку, урізноманітнити сферу послуг. Читач зможе скористатися можливостями, які нестимуть ще більшу інформатизованість (аудіокниги, лекції, заняття, фільми), що підвищить ефективність сприйняття матеріалу навчальних дисциплін.